

Asia Ohjelmatekstityksen teoskynnys

Hakija Suomen journalistiliitto

Annettu 4.6.2014

Tiivistelmä

Kuulovammaistekstitys ei ollut siinä määrin omaperäinen, että se olisi ollut tekijänoikeuslain 1 §:ssä tai 4 §:n 2 momentissa tarkoitettu teos eikä tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentissa tarkoitettu muunnelma.

LAUSUNTOPYYNTÖ

Hakijan jäsen RK on pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, onko kuulovammaistekstitys tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettu teos tai 4 §:ssä tarkoitettu muunnelma.

RK on tehnyt freelancer-työnä televisioon kuulovammaisten ohjelmatekstityksiä, joissa tekstitys kirjoitetaan suomenkielisen puheen pohjalta suomeksi. Puheentunnistusohjelma ajastaa ohjelmalle tekstityspohjan, joka toimii eräänlaisena käsikirjoituksena. Tekstityspohja sisältää kirjoitusvirheitä, ajastus ei toimi oikein eivätkä repliikit jakaudu ohjelman mukaisesti.

Teksti on muokattava puheeseen, lukuaikaan, repliikkijakoon ja ohjelmakokonaisuuteen sopivaksi. Tekstityspohja korjataan käsin. Ohjelman tekstittäjä tekee kaikki ratkaisunsa itse ja vastaa työn lopputuloksesta. Tekstejä tarkistetaan ja esimerkiksi murretta ja puhekielisyyttä on tulkittava ja tekstittäjän on tehtävä omaperäisiä ratkaisuja. Mikäli kaksi ihmistä tekstittää saman ohjelman, lopputulokset ovat erilaisia. Jokainen rytmittää tekstinsä oman tyylinsä mukaan ja suosii tiettyjä ilmauksia. Jokainen valitsee oman harkintansa mukaan tekstiin värikoodauksen ja pelkkiä ääniä merkitsevät infokyltit, jotka ovat suluissa tekstin yhteydessä kuten esimerkiksi: *(viheltelyä)*. Tekstin värikoodaukset eivät näy lausuntopyynnön esimerkkitekstissä.

Hakija on kysynyt seuraavat kysymykset: Onko kuulovammaisteksti tekijänoikeuslain 1 luvun 1 §:n tarkoittama teos? Jos lausuntopyynnön liitteenä olevaa kuulovammaistekstiä ei ole pidettävä itsenäisenä, voiko se olla tekijänoikeuslain 1 luvun 4 §:n tarkoittama suojattu käännös tai muunnelma? Onko lausuntopyynnön liitteenä toimitettu ohjelma suojattu teoksena myös lyhyempänä katkelmana? Onko puheentunnistusohjelman käytöllä vaikutusta teoskynnykseen?

Tekijänoikeusneuvosto on pyytänyt saada arvioitavakseen audioaineiston, jonka pohjalta kuulovammaistekstititys on laadittu. Hakija on ilmoittanut, että kyseistä audiomateriaalia ei ole saatavilla.

VASTINE

Lausuntopyyntöön ei ole pyydetty vastineita.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeuslain (404/61) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.

Tekijänoikeus kirjalliseen teokseen

Tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen, olkoonpa se muun muassa kaunokirjallinen tai selittävä kirjallinen tai suullinen esitys.

Tekijänoikeus ei kohdistu mihin tahansa esitykseen. Teokselta edellytetään, että sitä voidaan pitää tekijänsä itsenäisen luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Suullisen esityksen ei tarvitse olla kiinnitetty alustalle kuten tallenteelle tai paperille.

Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Tavanomaisena arviointikriteerinä on pidetty sitä, voisiko kukaan muu samaan työhön ryhtyessään päätyä samantyyppiseen lopputulokseen.

Tekijänoikeus suojaa sekä teosta kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena. Jos ilmaus ei yllä teostasoon, ilmausta saa vapaasti käyttää.

Tekijänoikeussuojaa ei anneta sellaiselle tuotteelle, joka on syntynyt täysin mekaanisen työskentelyn tuloksena tai kopioimalla jo olemassa olevia tuotteita. Vakiintuneen näkemyksen mukaan teoksen aihetta, juonta, aiheen käsittelyä ohjaavaa metodologiaa, ideaa, periaatetta tai teokseen sisältyviä yksittäisiä tietoja ei suojata. Tekijänoikeus ei estä kahta henkilöä esimerkiksi kirjoittamasta kirjaa samasta aiheesta. Suojan kohteena on se teoksen ilmenemismuoto, johon tekijä on omaperäisellä tavalla ajatuksensa saattanut.

Tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan tekijänoikeus tuottaa, lain 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännökseenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Kiellettyä on siten tekijänoikeudella suojatun teoksen tai sen teostasoon yltävän osan kopioiminen muuttamattomana tai muutettuna oman työn osaksi ja tällaisen suojatun teoksen tai sen osan saattaminen yleisön saataviin. Tietyissä tapauksissa teoksen osan käyttäminen ilman tekijän lupaa voi kuitenkin olla sallittua lain 2 luvun rajoitussäännösten, kuten esimerkiksi 22 §:n sitaattioikeutta koskevan säännöksen, nojalla.

Euroopan yhteisöjen tuomioistuin katsoi 16.7.2009 antamassaan ratkaisussa C-5/08 (Infopaq), että 11 sanasta koostuva ilmaisu voi saada tekijänoikeussuojaa, jos ilmaisu on omaperäinen, tekijänsä henkisen luomistyön tulos. Ratkaisussa C-145/10 (Painer), tuomioistuin katsoi, että teos voi saada tekijänoikeussuojaa, jos se on tekijänsä henkisen luomistyön tulos siten, että se kuvastaa tekijän persoonaa ja siitä käyvät ilmi tekijän vapaat ja luovat valinnat teosta tehtäessä. Kansallisen tuomioistuimen tehtävä on ratkaista lopullisesti, ylittyykö teoskynnys.

Perinteisten kirjallisten teosten osalta teostasovaatimusta voidaan luonnehtia alhaiseksi, koska kirjalliset teokset usein jo itsessään ilmentävät tekijänsä luovia valintoja. Lyhytkin runo tai vaikkapa iskulause voi olla periaatteessa tekijänoikeuden suojaama. Haarmann käyttää esimerkkinä Eeva Joenpellon romaanin nimeä "Neito kulkee vetten päällä", jota voitaneen pitää siinä määrin itsenäisenä ja omaperäisenä, että teossuoja tulee sen kohdalla kysymykseen. Haarmann pitää kuitenkin esimerkkiään

enemmän poikkeuksena kuin sääntönä: "Mitä lyhyemmästä ilmaisusta on kysymys, sitä todennäköisempää on, ettei se ylitä niitä itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimuksia, joita tekijänoikeussuojan saaminen edellyttää" (Pirkko-Liisa Haarmann: Tekijänoikeus ja lähioikeudet, Helsinki 2005, s. 70).

Teoksen muuntelu tekijänoikeuslain 4 §:n perusteella

Tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin nojalla sillä, joka on kääntänyt teoksen, muunnellut sitä tai saattanut sen toiseen kirjallisuus- tai taidelajiin, on tekijänoikeus teokseen tuossa muunnellussa muodossa. Myös muuntelijan panoksen on suojaa saadaksen osoitettava omaperäisyyttä. Muuntelijan oikeus kattaa vain hänen oman suorituksensa, eikä se rajoita tekijänoikeutta alkuperäiseen teokseen. Muunnelman tekeminen tekijänoikeussuojaa saavasta teoksesta sekä sen saattaminen yleisön saataviin edellyttävät alkuperäisen teoksen tekijän suostumusta. Kappaleiden valmistaminen 4 §:n 1 momentin nojalla suojaa saavasta muunnelmasta sekä muunnelman saattaminen yleisön saataviin edellyttävät sekä alkuperäisen teoksen tekijän että muuntelijan suostumusta. Teoksen muunteleminen voi tapahtua tekemällä teokseen lisäyksiä, poistamalla siitä osia tai tekemällä siihen tyyllillisiä muutoksia (Harenko-Niiranen-Tarkela: "Tekijänoikeus. Kommentaari ja käsikirja". Porvoo 2006 s. 57-58).

Tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentin mukaan, jos joku teosta vapaasti muuttaen on saanut aikaan uuden ja itsenäisen teoksen, ei hänen tekijänoikeutensa riipu tekijänoikeudesta alkuperäisteokseen. Tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momenttia on perusteltu lain esitöissä siten, että taiteellinen luomistyö saa yleensä vaikutteita samalla alalla tapahtuneesta vanhemmasta tuotannosta eikä sen vuoksi ole siitä kokonaan riippumaton. Jälkipolvet käyttävät hyväkseen olemassa olevia tyylipiirteitä, aatteita ja taiteellisia vaikutteita, ja näillä on hedelmöittävä vaikutus heidän työhönsä. Milloin uusi teos täyttää itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset, täytyy tekijän, vaikkakin hän sitä muovaillessaan on äsken mainitussa mielessä käyttänyt hyväkseen aikaisempaa teosta, saada luomukseensa itsenäinen tekijänoikeus (Komiteanmietintö 1953:5. Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin, s. 50).

Tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentti koskee teoksia, joiden luomiseen on jokin olemassa oleva teos antanut inspiraation tai vaikutteita mutta jotka eivät ole samastettavissa alkuperäiseen teokseen. Vapaan muunnelman hyödyntämiseen ei tarvita alkuperäi-

sen teoksen oikeudenhaltijan suostumusta (Harenko-Niiranen-Tarkela: Tekijänoikeus. Kommentaari ja käsikirja. Porvoo 2006, s. 59). Yksityiskohtaisten sääntöjen antaminen siitä, miten raja itsenäisen luomisen ja muuntelemisen välillä käytännössä on vedettävä, on varsin vaikeaa. Riidanalaisissa tapauksissa rajanveto jää lain esitöiden mukaan oikeuskäytännön varaan, jolloin tuomioistuimen on vapaasti harkittava kaikki asiaan vaikuttavat seikat. (Komiteanmietintö 1953:5. Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin, s. 50 ja Oesch, Rainer: Bildcitat, NIR 1997, s. 442)

Analyysi ja johtopäätökset

Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut sille toimitettua kuulovammaistekstitystä. Kyseessä olevat tekstit ovat vuorosanoja, jotka ovat lähinnä lyhyitä rytmitettyjä muutaman sanan pituisia ilmauksia, kuten esimerkiksi:

Kuulovammaistekstitys:

-Mari! + -Mitä sitten?

*-Älä Unohda yhtä asiaa.
-Mitä?*

-Sitä, että jumaloin sinua!

Puheentunnistusohjelman tuottama teksti:

Mari.

MitÄ sitten.

Ä,,Lä unohda yhtÄ asiaa.

MitÄ sitten.

SiitÄ ettÄ jumala on nyt ohi.

SitÄ ettÄ jumaloin sinua.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että lausuntopyynnön yhteydessä on ollut puheentunnistusohjelman tuottama teksti mutta ei ole ollut litteroituna tai muussa muodossa lausuntopyynnössä mainittua alkuperäistä suullista esitystä. Näin ollen tekijänoikeusneu-

vosto ei voi arvioida, missä määrin kuulovammaistekstittäjä on muunnellut alkuperäistä suullista tai kirjallista esitystä, jonka perusteella kuulovammaistekstitys on laadittu.

Käytettävissä olleen selvityksen perusteella tekijänoikeusneuvosto katsoo, että lausuntopyyntöön liitteenä olleet kuulovammaistekstitykset ovat luonteeltaan sellaisia, että niiden on vastattava ajatussisällöltään sitä suullista ilmausta, joka on tekstittämällä muutettu kirjalliseen muotoon. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että täyttääkseen tekstityksen tarkoituksen tekstittäjä voi vain rajoitetusti tehdä esimerkiksi sananvalintojen suhteen sellaisia luovia valintoja, joiden lopputuloksena syntyisi omaperäisiä ilmaisuja. Näin ollen tekijänoikeusneuvosto katsoo, että lausuntopyyntöissä esitetty kuulovammaistekstitys ei ole kokonaisuutena siinä määrin itsenäinen ja omaperäinen, että sitä olisi pidettävä tekijänoikeuslain 1 §:ssä tai 4 §:n 2 momentissa tarkoitettuna itsenäisenä teoksena.

Tekijänoikeusneuvosto ei voi ottaa kantaa siihen, mikä vaikutus puheentunnistusohjelman käyttämisellä on asiassa eikä siihen, eroaako kuulovammaistekstitys ilmaisultaan perustanaan olleesta suullisesta esityksestä siinä määrin, että kuulovammaistekstitystä kokonaisuutena voitaisiin pitää tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentissa tarkoitettuna käännöksenä tai muunnelmana.

Puheenjohtaja

Marcus Norrgård

Sihteeri

Marco Grönroos

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Tuula Hämäläinen, Satu Kangas, Martti Kivistö, Pirjo Kontkanen, Jussi Mäkinen, Pekka Pulkkinen, Anne Salomaa ja Aku Toivonen.